Η εξέλιξη της θανατικής ποινής και ο ρόλος των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Μαρία Κράνη

24/02/2021

Πηγή: https://unsplash.com, διαθέσιμο [εδώ](#).

Εισαγωγή

Η θανατική ποινή απαντάται σχεδόν σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες ιστορικά ως η υπέρτατη και αυστηρότερη τιμωρία στο έγκλημα. Πλέον, αποτελεί αντικείμενο ποικίλλων συζητήσεων και διαφωνιών, καθώς εγείρει προβληματισμό και σημαντικά ερωτήματα ως προς την ηθική της πρακτικής της, την αποτελεσματικότητά της, το κατά πόσο είναι δίκαιη, κατά πόσο ικανοποιεί το κοινό περί δικαίου αίσθημα, καθώς και το κατά πόσο μπορεί να αποτελεί απάντηση στο έγκλημα στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Η παρούσα ανάλυση επιχειρεί να παρουσιάσει την εξέλιξη της

θανατικής ποινής, με έμφαση στο ρόλο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και τη συμβολή των Διεθνών Οργανισμών στην πορεία προς την κατάργησή της.

1. Η ιστορία της θανατικής ποινής

Στην ιστορία της ανθρωπότητας, από την αρχαία έως και την νεότερη εποχή, παρατηρείται μια σχεδόν απόλυτη κυριαρχία της θανατικής ποινής ως τιμωρίας και κοινωνικής αντίδρασης απέναντι στο έγκλημα, με αποδέκτες κυρίως τους κοινωνικο-οικονομικά ασθενέστερους δράστες, ακόμη και στις περιπτώσεις που τα διαπραχθέντα εγκλήματα ήταν μικρής σημασίας (Κουράκης, 1991). Μάλιστα, η εφαρμογή της θανατικής ποινής συχνά περιελάμβανε τόσο σωματική τιμωρία και βασανιστήρια όσο και βάναυσες μεθόδους εκτέλεσης όπως η σταύρωση, ο πνιγμός, ο ξυλοδαρμός μέχρι θανάτου, η ρίψη στην πυρά και ο ανασκολοπισμός (Death Penalty Information Center).

Ιστορικά, εξαίρεση αποτελούσαν το κλασσικό αττικό δίκαιο και η νομοθεσία της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας, καθώς κατά την εφαρμογή τους υπήρξε μια σχετική χαλάρωση τόσο στην απειλή όσο και στην εφαρμογή της θανατικής ποινής (Κουράκης, 1991). Ήδη από τον 5ο αι. π.Χ. ο Θουκυδίδης έκανε λόγο για την αναποτελεσματικότητα της θανατικής ποινής, υπογραμμίζοντας τη διαπίστωσή του ότι η χρήση της από πολλές πόλεις ως τιμωρία και για διαρκώς περισσότερες μορφές εγκλημάτων δεν είχε αποτέλεσμα (Γιωτοπούλου –Μαραγκοπούλου, 2001). Ωστόσο, οι ουσιαστικότερες αντιδράσεις κατά της θανατικής ποινής σημειώνονται την εποχή του Διαφωτισμού (Κουράκης, 1991), με σημαντικότερη τη συμβολή του Beccaria, ο οποίος ήδη από το 18ο αιώνα, είχε υποστηρίξει ότι εκείνο που συμβάλλει στην αποτροπή μιας εγκληματικής πράξης δεν είναι η βαρύτητα της ποινής, αλλά η βεβαιότητα της επιβολής της, και είχε ρητώς ταχθεί κατά της θανατικής ποινής (Γιωτοπούλου –Μαραγκοπούλου, 2001).

Αποτέλεσμα των αντιδράσεων αυτών ήταν η επιβολή της θανατικής ποινής να αρχίσει να εγκαταλείπεται από τα μέσα του 18ου αι. και μετά (Κουράκης, 1991).

Κατά τον 19ο αι. σημειώνεται εκ νέου μια τάση επανεισαγωγής της θανατικής ποινής στην Ευρώπη, με σημαντικότερο παράδειγμα την περίπτωση της Αγγλίας, όπου οι εκτέλεσης δια απαγχονισμού αποτελούσαν δημόσιο θέαμα μέχρι και το 1868. Η τελευταία μάλιστα δημόσια εκτέλεση ήταν εκείνη του Ιρλανδού εθνικιστή Michael Barret το Μάιο του 1868, με το πλήθος των θεατών που την παρακολουθήσαν να υπολογίζεται στα 2000 άτομα (Potter, 1993). Ουσιαστικά, η συζήτηση περί κατάργησης της θανατικής ποινής επανήρθε στο επίκεντρο της διεθνούς σκηνής μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, με την ανάδυση των ανθρωπιστικών ιδεωδών και θεμελιωδών δικαιωμάτων και προχωρώντας στην σταδιακή κατάργηση της στα ελεύθερα πλέον ευρωπαϊκά έθνη (Amnesty International, 1992).

2. Η θανατική ποινή σήμερα

Σε πολλά μέρη του κόσμου, πλέον, η θανατική ποινή θεωρείται κατάφωρη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γεγονός που έχει συμβάλλει στις εξελίξεις σχετικά με την κατάργησή της παγκοσμίως (Center for Constitutional Rights). Σύμφωνα με το ισχύον διεθνές δίκαιο δεν υπάρχει ρητή απαγόρευση της θανατικής ποινής που να είναι δεσμευτική για όλες τις χώρες του κόσμου. Πολλά κράτη έχουν αποδεχθεί την υποχρέωση να μην επιβάλλουν θανατική ποινή σε οποιεσδήποτε συνθήκες και εν καιρώ ειρήνης, είτε με τη νομική απαγόρευση της, είτε μέσω της μη επιβολής θανατικής ποινής ή ακόμη μέσω της μη εκτέλεσης των ήδη εκκρεμών θανατικών ποινών στην πράξη (Byrnes, 2007). Ωστόσο, Ένας μικρός αριθμός κρατών, φαίνεται οτι κινείται αντίθετα στην παγκόσμια τάση που

επικρατεί για εγκατάλειψη της θανατικής ποινής, αυξάνοντας μάλιστα την επιβολή εκτελέσεων (Διεθνής Αμνηστία, 2020).

Αν και τα κράτη που διατηρούν τη θανατική ποινή και συνεχίζουν να την επιβάλλουν, υπάρχουν περιορισμοί στο διεθνές δίκαιο για τα εγκλήματα για τα οποία μπορεί να επιβληθεί η θανατική ποινή, τα πρόσωπα για τα οποία μπορεί να επιβληθεί και τις διαδικασίες που πρέπει να ακολουθηθούν, σε πολλές περιπτώσεις αυτές οι νομικές δεσμεύσεις δεν τηρούνται σωστά (Byrnes, 2007). Πολλά από αυτά τα κράτη παραλείπουν να δημοσιεύσουν τις πραγματικές πληροφορίες σχετικά με την επιβολή της θανατικής ποινής, γεγονός που καταδεικνύει την έλλειψη διαφάνειας γύρω από την θανατική ποινή και την πρακτική που ακολουθούν πολλές κυβερνήσεις γύρω από αυτή, εγείροντας απορίες για το κατά πόσο μπορεί να χρησιμοποιείται ακόμη και ως όπλο κατά των πολιτικά αντιφρονούντων (Διεθνής Αμνηστία, 2020).

Παρά τα επιχειρήματα των υποστηρικτών της θανατικής ποινής σχετικά με τη νομιμότητα και την αποτελεσματικότητα της δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι η θανατική ποινή έχει μεγαλύτερη αποτρεπτική επίδραση στο έγκλημα από όση έχουν οι στερητικές της ελευθερίας ποινές (Amnesty international, 2015). Σύμφωνα με την παγκόσμια έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας του 2019 για την θανατική ποινή, η Σαουδική Αραβία πραγματοποίησε ρεκόρ εκτελέσεων, παρά τη γενική πτώση των εκτελέσεων που παρατηρείται παγκοσμίως. Οι αρχές της Σαουδικής Αραβίας θανάτωσαν 184 άτομα, που αποτελούν τον υψηλότερο αριθμό που έχει καταγράφει ποτέ από τη Διεθνή Αμνηστία σε έναν μόλις χρόνο σε μία χώρα. Παράλληλα, ο αριθμός των εκτελέσεων διπλασιάστηκε στο Ιράκ (τουλάχιστον 100 άτομα), ενώ οι χώρες που μένουν στην κορυφή της λίστας με τις περισσότερες εκτελέσεις είναι η Κίνα (περίπου 1000 άτομα) και το Ιράν (τουλάχιστον 251). Το Ιράν παραμένει το δεύτερο κράτος με τις περισσότερες εκτελέσεις μετά την Κίνα, όπου ο ακριβής αριθμός των ανθρώπων που εκτελέστηκαν αποτελεί κρατικό μυστικό (2020). Όσον

αφορά τον τρόπο επιβολής και εκτέλεσης των θανατικών ποινών, η Διεθνής Αμνηστία συχνά εκφράζει ανησυχίες για μη τήρηση των διεθνών κανόνων για δίκαιη δίκη για πληθώρα κρατών όπως η Ινδονησία, η Ιαπωνία, η Μαλαισία, το Πακιστάν, τη Δημοκρατία Τρινιντάντ και Τομπάγκο, καθώς και τις Η.Π.Α (Amnesty International, 2015).

Εκτός από τη συζήτηση γύρω από το αν το κράτος έχει το δικαίωμα να σκοτώνει, αναδύεται το σημαντικό ζήτημα των διακρίσεων και της ποιότητας της νομικής αντιπροσώπευσης των ατόμων που αντιμετωπίζουν την καταδίκη σε θάνατο. Έτσι, η διεθνής συζήτηση θίγει θέματα όπως κατά πόσο κάποιος καταδικάζεται σε θανατική ποινή για το έγκλημα που διέπραξε ή αν διαδραματίζει κάποιο ρόλο η φυλή[1] του ή η κοινωνικο-οικονομική του θέση. Μελέτες έχουν επιβεβαιώσει ότι η φυλή παίζει ρόλο στην θανατική καταδίκη. Σύμφωνα με τα αρχεία του Υπουργείο Δικαιοσύνης των Ηνωμένων Πολιτειών πάνω από το 75% των ατόμων στα οποία επιβλήθηκε θανατική ποινή ήταν μέλη ομάδων φυλετικών μειονοτήτων, εκ των οποίων πάνω από το 50% ήταν Αφροαμερικάνοι (Bright, 2002).

Σημαντικό ζήτημα, επίσης, αποτελεί η ανηλικότητα όσων καταδικάζονται σε θάνατο. Σύμφωνα με τη Διεθνή Αμνηστία υπάρχει πληθώρα αναφορών για εκτελέσεις ατόμων κάτω των 18 ετών, καθώς και ατόμων που εκτελέστηκαν για εγκλήματα που διέπραξαν όταν ήταν ακόμα ανήλικα, κατά παράβαση του Διεθνούς Δικαίου. Δεν είναι λίγες οι φορές που η πραγματική ηλικία του δράστη αμφισβητείται, διότι δεν υπάρχει σαφής απόδειξη ηλικίας, όπως το πιστοποιητικό γεννήσεως. Συγκεκριμένα, η Διεθνής Αμνηστία εκφράζει ανησυχίες για χώρες όπως η Αίγυπτος, το Ιράν, η Σρι Λάνκα, οι Μαλδίβες, η Νιγηρία, το Πακιστάν, η Σαουδική Αραβία, και η Υεμένη, οι οποίες φέρονται να καταδίκασαν το 2014 άτομα που ήταν ανήλικα κατά τη στιγμή των φερόμενων εγκλημάτων τους (2015).

---

[1] Ο όρος «φυλή» που χρησιμοποιείται στην παρούσα ανάλυση αποτελεί μετάφραση του αγγλικού όρου «race» και δεν αποσκοπεί σε καμία μορφή διάκρισης.

Τέλος, τα τελευταία χρόνια στο επίκεντρο της συζήτησης σχετικά με την καταπάτηση θεμελιωδών δικαιωμάτων των κρατουμένων, και συγκεκριμένα των θανατοποινιτών, βρίσκεται το «φαινόμενο του death row» (“death row phenomenon”). Πρόκειται για το φαινόμενο της παρατεταμένης αναμονής για εκτέλεση της θανατικής καταδίκης, σε συνδυασμό με δύσκολες συνθήκες διαβίωσης εντός της φυλακής, με αυξημένα μέτρα ασφάλειας και παρατήρησης και μειωμένες ελευθερίες για τους θανατοποινίτες (Hudson, 2000). Οι συνθήκες διαβίωσης τους, συχνά, τείνουν να είναι σκόπιμα αφιλόξενες λόγω της επικρατούσας πεποίθησης ότι όσοι καταδικάζονται σε θάνατο και υπόκεινται σε αυτούς τους περιορισμούς εντός φυλακής αποτελούν τους πιο αδίστακτους εγκληματίες, είναι σκληροί άνθρωποι και αποτελούν συνεχή κίνδυνο για τους άλλους, χωρίς, όμως, να υπάρχουν στοιχεία που να το αποδεικνύουν μέχρι τώρα. Αντιθέτως, υπάρχουν ερευνητικά ευρύματα που δείχνουν οτι ο συνδυασμός αυτός έχει σοβαρές συνέπειες τόσο στην ψυχική υγεία των καταδικασθέντων σε θάνατο που περιμένουν την εκτέλεση της ποινής τους όσο και επιδείνωση ήδη υπαρχουσών ασθενειών ή αναπηριών τους σε βάθος χρόνου (Toch et al., 2018). Σύμφωνα με ορισμένους ψυχιάτρους, μάλιστα, τα αποτελέσματα του περιορισμού όσων αναμένουν την εκτέλεση της θανατικής ποινής για μεγάλο χρονικό διάστημα, συμπεριλαμβανομένων των επιπτώσεων του να γνωρίζει κάποιος ότι θα πεθάνει και των συνθηκών διαβίωσης, μπορούν να πυροδοτήσουν παραισθήσεις, βίαιη συμπεριφορά και τάσεις αυτοκτονίας (Salzman, 2005).

Τέλος, στα κράτη που ακόμα εφαρμόζεται η θανατική ποινή συμπεριλαμβάνονται το Αφγανιστάν, το Μπαχρέιν, το Μπαγκλαντές, η Λευκορωσία, η Μποτσουάνα, το Τσαντ, η Κίνα, η Αίγυπτος, η Ισημερινή Γουινέα, η Ινδία, η Ινδονησία, το Ιράν, το Ιράκ, η Ιαπωνία, η Ιορδανία, το Κουβέιτ, η Λιβύη, η Νιγηρία, το Ομάν, το Πακιστάν, η Βόρεια Κορέα, η Παλαιστινιακή Αρχή, η Σαουδική Αραβία, η Σιγκαπούρη, η Σομαλία, το Σουδάν, το Νότιο Σουδάν, η Συρία, η Ταϊβάν, η Ταϊλάνδη, τα Ηνωμένα

Αραβικά Εμιράτα, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, το Βιετνάμ και η Υεμένη (Ministère de l’ Europe et des Affaires Étrangères Français, 2019). Όσον αφορά τις σύγχρονες μεθόδους εκτέλεσης της θανατικής ποινής περιλαμβάνουν τον απαγχονισμό, την ηλεκτροπληξία, το εκτελεστικό απόσπασμα, το θάλαμο αερίων, τη θανατηφόρα ένεση και τον αποκεφαλισμό (Wilson, 2001).

3. Θανατική ποινή και ανθρώπινα δικαιώματα

Μετά τον B 'Παγκόσμιο Πόλεμο, τα διεθνή όργανα για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα είτε δεν ανέφεραν τη θανατική ποινή είτε την επέτρεπαν ως μια προσεκτικά διατυπωμένη εξαίρεση στο δικαίωμα στη ζωή. Το διεθνές δίκαιο περιόρισε την χρήση της θανατικής ποινής, εξαιρώντας ορισμένες προστατευόμενες κατηγορίες ατόμων από την εκτέλεση, συμπεριλαμβανομένων των ανηλίκων, εγκύων γυναικών και ηλικιωμένων και περιόρισε τη χρήση της μόνο στα πιο σοβαρά εγκλήματα. Επίσης, η θανατική ποινή δεν αποτελεί επιτρεπτή μορφή ποινής στα διεθνή ποινικά δικαστήρια ακόμη και για τα πιο σοβαρά εγκλήματα, η όπως γενοκτονία, τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και τα εγκλήματα πολέμου (Center for Constitutional Rights, 2013).

Το άρθρο 6 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα ορίζει σαφώς ότι κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα στη ζωή, το οποίο προστατεύεται από το νόμο και κανείς δεν μπορεί αυθαίρετα να αφαιρεί ανθρώπινη ζωή. Όσον αφορά τις χώρες στις οποίες δεν έχει καταργηθεί η θανατική ποινή, η τελευταία μπορεί να επιβληθεί μόνο για τα πιο σοβαρά εγκλήματα σύμφωνα με το νόμο που ίσχυε κατά τη στιγμή της διάπραξης του εγκλήματος και ποτέ αντίθετα με τις διατάξεις του Συμφώνου. Επίσης, απαραίτητη προϋπόθεση για την επιβολή και εκτέλεση της θανατικής ποινής αποτελεί η ύπαρξη οριστικής απόφασης αρμόδιου δικαστηρίου. Ακόμη, προβλέπεται ότι οποιοσδήποτε καταδικάζεται σε

θάνατο έχει το δικαίωμα να ζητήσει χάρη ή να μετατρέψει την ποινή, ενώ η ποινή του θανάτου δεν μπορεί να επιβληθεί για εγκλήματα που διαπράττονται από άτομα κάτω των 18 ετών ή να εκτελεστεί σε εγκύους (OHRHR, 1966).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δεσμευτεί να υπερασπίζεται τα ανθρώπινα δικαιώματα τόσο εντός όσο και εκτός των συνόρων της. Η θανατική ποινή έχει ήδη καταργηθεί από όλα τα κράτη μέλη, με την υπογραφή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Σύμφωνα με το άρθρο 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) προστατεύεται το δικαίωμα στη ζωή, ενώ με το πρωτόκολλο 6 απαγορεύεται ρητά η επιβολή της θανατικής ποινής. Συγκεκριμένα, το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου 6 της ΕΣΔΑ (Στρασβούργο, 28η Απριλίου 1983) ορίζει: «*Η ποινή του θανάτου καταργείται. Κανείς δεν μπορεί να καταδικασθεί σε τέτοια ποινή, ούτε να εκτελεσθεί*», ενώ με το άρθρο 2 διευκρινίζονται τα προβλεπόμενα σχετικά με την επιβολή θανατικής ποινής εν καιρώ πολέμου ως εξής: «*Ένα Κράτος μπορεί να προβλέψει στη νομοθεσία του την ποινή του θανάτου για πράξεις που διαπράττονται σε καιρό πολέμου ή επικείμενου κινδύνου πολέμου. Η ποινή αυτή δεν θα επιβάλλεται παρά μόνο στις περιπτώσεις που προβλέπει η νομοθεσία και σύμφωνα με τις διατάξεις της. Το Κράτος αυτό θα γνωστοποιεί στο Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης τις σχετικές διατάξεις της νομοθεσίας του*». Τέλος, το πρωτόκολλο 13 (Βίλνιους, 3η Μαΐου 2002) καταργεί τη θανατική ποινή σε όλες τις περιστάσεις, αναιρώντας ακόμη και την εξαίρεση που προβλεπόταν μέχρι πρότινος από το πρωτόκολλο 6 για τη θανατική ποινή εν καιρώ πολέμου (1950, τροποποίηση 2010, σελ. 45-46,61).

Ακόμη η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προβεί στη λήψη σειράς μέτρων για την κατάργηση της θανατικής ποινής. Συγκεκριμένα:

- Απαγορεύει το εμπόριο αγαθών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για βασανιστήρια ή εκτελέσεις.

- Ενθαρρύνει την τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω της πολιτικής που ασκεί στο εμπόριο.
- Υποστηρίζει οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών σε χώρες που ισχύει η θανατική ποινή.
- Υποστηρίζει οποιεσδήποτε ενέργειες για τον τερματισμό της θανατικής ποινής, με το ρόλο του μόνιμου παρατηρητή στον ΟΗΕ.
- Υιοθετεί ψηφίσματα και φιλοξενεί συζητήσεις που καταδικάζουν τις δραστηριότητες των χωρών που εξακολουθούν να χρησιμοποιούν αυτή την πρακτική, μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (2019).

Επίλογος

Η εφαρμογή της θανατικής ποινής αποτελεί κατάφωρη καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και προσβολή της ανθρώπινης ζωής. Σημαντική αποδεικνύεται η συμβολή του Διεθνούς Δικαίου και των Διεθνών Οργανισμών, με την υπογραφή συμβάσεων και πρωτοκόλλων για την απαγόρευση της θανατικής ποινής και την οριοθέτηση των περιπτώσεων εφαρμογής της για τις χώρες στις οποίες συνεχίζει να επιβάλλεται. Παρ' όλα αυτά, είναι φανερό οτι ο δρόμος προς την καθολική κατάργησή της είναι ακόμα μακρύς και δυσχερής. Αν και υπάρχει ένα ισχυρό ρεύμα προς την κατεύθυνση της κατάργησής της παγκοσμίως, ακόμα υπάρχουν χώρες που επιμένουν στην επιβολή και την εκτέλεσή της, με σοβαρές μάλιστα ενδείξεις ότι συχνά την επιβάλλουν αυθαίρετα παραβιάζοντας το Διεθνές Δίκαιο.

Βιβλιογραφία

Bright, S. B. (2002). «Race, poverty, the death penalty and the responsibility of the legal profession», *Seattle Journal of Social Justice*, 1 (1), σελ. 71-82, διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 25/02/2021.

Byrnes, A. (2007). «The right to life, death penalty and the Human Rights Law: An international and Australian perspective», διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 24/02/2021.

Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, Α. (2001). «Γιατί πρέπει να καταργηθεί», *Ελευθεροτυπία*, 12/06/2001, διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 08/02/2021.

Hudson, P. (2000). «Does the death row phenomenon violate a prisoner’s Human Rights under International Law?», Ejil, 11 (4), σελ. 833-856, διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 07/03/2021.

Κουράκης, Ν. Ε. (1991). Εγκληματολογικοί ορίζοντες Α΄: Θεωρία και πρακτική της ποινικής καταστολής, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 03/03/2021.

Potter, H. (1993). *Hanging in judgement: Religion and the death penalty in England*, SCM press, London.

Salzman, A. (2005). «Killer's fate may rest on new legal concept», διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 07/03/2021.

Toch, H., Acker, J. R. & Bonventre, V. M. (editors) (2018). *Living on death row: The psychology of waiting to die,* American Psychological Association, διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 07/03/2021.

Wilson, D. (2001). «Capital punishment», στο McLaughlin, E. & Muncie, J. (2001). *The Sage dictionary of criminology*, σελ. 24-25, Sage Publications.

Διεθνή Όργανα και Οργανισμοί

Amnesty International (2015). *Death sentences and executions 2014*, διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 21/02/2021.

Amnesty International (1992). *Europe: Moving towards complete abolition of the death penalty*, διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 03/03/2021.

Death Penalty Information Center, «Introduction to the death penalty», διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 03/03/2021.

Center for Constitutional Rights (2013). *Discrimination, torture, and execution: A Human Rights analysis of the death penalty in California and Louisiana*, διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε 24/02/2021.

Center for Constitutional Rights, *The death penalty is a Human Rights violation: An examination of the death penalty in the U.S. from a Human Rights perspective*, διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 21/02/2021.

Διεθνής Αμνηστία (2020). «Έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας για τη θανατική ποινή σε όλο τον κόσμο για το 2019», διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 08/02/2021.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2019, 26η Φεβρουαρίου). «Θανατική ποινή: στοιχεία για την κατάσταση στην Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο», διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 21/02/2021.

Ministère de l’ Europe et des Affaires Étrangères Français (2019). «La peine de mort dans le monde», διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 09/03/2021.

OHOHR (Office of the High Commissioner of Human Rights) (1966, 16th December). *International Covenant on Civil and Political Rights*, Assembly resolution 2200A (XXI), entry into force 23 March 1976, διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 07/03/2021.

Συμβούλιο της Ευρώπης (1950, 4η Νοεμβρίου). *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, τροποποίηση 2010, διαθέσιμο εδώ, ανακτήθηκε την 20/02/2021.